

Quido Vetter

Matematické vědy v klášterech jezovitských na půdě republiky
Československé

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 64 (1935), No. 6, 263--264

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/123640>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1935

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Matematické vědy v kláštorech jezovitských na půdě republiky Československé.

Q. Vetter, Praha.

Náboženské problémy tak zaujaly české mysli v dobách husitských i v době protireformační, že zbylo málo času a zájmu pro jiné obory. V XVII. a XVIII. století se uchýlilo pěstování věd téměř výlučně do klášterů, zvláště do klášterů jezovitských.

Ačkoli časté měnění působiště a i oborů vyučovacích jednotlivých učitelů jezovitů, ba i jejich přechod do duchovní správy nebyl přízniv vědecké činnosti, přece lze napočítati od zavedení řádu do našich zemí až do první polovice XIX. století na 100 členů řádu, kteří se v našich zemích buď narodili nebo tu působili a se obírali matematickými vědami. Pramenem jsou tu hlavně Vydrova „*Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae etc.*“, Pragae, 1778, Pelzlovy „*Boehmisch-mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten*“, 1786, Sommervogelova „*Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*“, Bruxelles, 1890—1913, a Zelligerovo „*Pantheon Tyrnaviense bibliographicum continens recensionem typis tyrnaviensibus an. 1578—1930 editorum*“, Tyrnaviae, 1931.

Matematiky a hvězdáře z řádu jezovitského lze rozdělit do tří skupin.

Jedni přerůstají běžný průměr a snažili se v mezích tehdejších možností přinést něco nového do moře vědeckých poznatků. Jsou to zvláště Slezan Kryštof Scheiner (1575—1650), Nizozemčané Gregorius a Sto Vincentio (1584—1667) a Theodorus Moretus (1602—1667), Polák Adam Adamandus Kochanski (1631—1700), Jakub Kresa (1648—1715), syn české matky Josef Stepling (1716—1778), snad z Moravy pocházející Christian Meyer (1719 až 1784), ze Slovenska rodilý Maxmilian Hell (1720—1792), Jan Tesánek (1728—1780), slovenský rodák Jan Horvath (1732—1799), Stanislav Vydra (1741—1804) a Antonín Strnad (1747—1799).

Druzí byli vysláni do vzdálených krajů a tu použili tropického klimatu k astronomickému pozorování anebo našli v poměrech tak různých od našich příležitost uplatnit se v matematických vědách. Buďtež tu jen uvedeni v Brasílii působivší Valentin Stansel (1621—1705), v Číně zemřelý Karel Slavíček (1678—1737), v Peru se osvědčivší Jan Roehr (1691—asi 1756), člen královské rady pro Indii v Madridě Jan Weidlingen (1715—1790) a Kašpar Sagner (1721—1781), profesor university v Madridě.

Třetí konečně, nejčetnější, psali většinou učebnice a kalendáře, jsouce asi přivedeni k této činnosti svou školskou působností. Uvádím jen některé, jako jsou na př. Slezan Jan Hancke (1644 až 1713), užhorodský rodák Ladislav Turotzi (1682—1765), Jan Klein

(1684—1762), Ignác Mühlwentzel (1690—1766), slovenský rodák Tomáš Rost (1695—1765), Maxmilián Jerg (1712—1754), Jan Jünglingk (1705—1775), ze Slovenska pocházející František (1702—1768) a Valentin (1712—1764) Keriové, Čech v Polsku působící Jakub Kylian (1714—1774), slovenští rodáci Pavel Cseffalvai (1715—1760) a František Weiss (1717—1780), Jakub Heiniš (1718—1771), Jan Polanský (1722—1776), Josef Bergmann (1723—1786), František Zeno (1734—1781), Antonín Zeplichal (1737—1801), Leopold Scherschnik (1747—1814) a Karel Jelfnek (1815—1875).

Práce českých matematiků a hvězdářů XVII., XVIII. a počátku XIX. století nejsou ještě kriticky zhodnoceny. Je úkolem, který čeká svého vypracování, spisy ty prostudovati a zachrániti před zapomenutím, co by v nich snad bylo cenného.

O geometrických pojednáních Bolzanových.

Jan Vojtěch, Praha.

Jako v jiných oborech snažil se B. Bolzano také v geometrii, na rozdíl od valné většiny předcházejících a současných odborníků, podávat přesné důkazy, založené na vnitřních důvodech a cizích geometrii neužívající. Maje cílem, jak uvádí, „úplné přetvoření geometrie“, vybral si předem několik otázek zásadně důležitých, jimiž se dlouho zabýval; zpracoval z nich čtyři předměty, tři příslušná pojednání uveřejnil a čtvrté (nedokončené) zanechal v rukopise. Jsou to: 1. Pojednání „*Betrachtungen über einige Gegenstände der Elementargeometrie*“, publikované samostatně r. 1804 v Praze; obsahuje věty o trojúhelnících a theorii rovnoběžek, odvozené z vět o přímce bez pojmu roviny, potom náčrtek theorie přímky. 2. Pojednání „*Versuch einer objectiven Begründung der Lehre von den drei Dimensionen des Raumes*“, vypracované už r. 1815, vyšlé však teprve r. 1845 v *Abhandlungen Král. české společnosti nauk v Praze* (sv. (5) 3 za r. 1843—44, p. 201—215) jako článek filosofický; jedná o pojmu a vlastnostech času, vzhledem k tomu pak o pojmu a třech rozměrech prostoru. 3. Práce „*Die drei Probleme der Rectification, der Complation und der Cubirung, ohne Betrachtung des unendlich Kleinen, ohne die Annahme des Archimedes und ohne irgend eine nicht streng erweisliche Voraussetzung gelöst . . .*“, vydaná r. 1817 v Lipsku; podává z obecného základu odvození známých vzorců pro stanovení délky čáry, obsahu plochy a objemu tělesa. 4. Práce „*Über Haltung, Richtung, Krümmung und Schnörkelung bei Linien sowohl als Flächen sammt einigen verwandten Begriffen*“, napsaná r. 1844; pojednává po definici prostorových útvarů, spec. čáry a plochy, o dotyku těchto, hlavně